

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

123:4 • 2003

Oxenstiernaprojektet

Oxenstiernaprojektet är ett editionsprojekt som sedan våren 1999 drivs i samarbete mellan Vitterhetsakademien och Riksarkivet. Personalkostnaderna betalas med anslag från Vitterhetsakademien, medan Riksarkivet ställer upp med lokaler, utrustning, administration och intern service. Tidsramen för projektet är sex år.¹

Projektets uppgift är att avsluta, eller kanske bättre, avrunda en av Sveriges stora och hittills ofullbordade källeditioner, *Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling*, vanligen förkortad AOSB. Utgivningen började på 1880-talet på initiativ av Carl Gustaf Styffe och redan då i Vitterhetsakademiens regi. Under loppet av 90 år har 28 band publicerats – det första kom ut 1888, det hittills sista 1977. AOSB består av två avdelningar. Avdelning I omfattar ett band med Oxenstiernas historiska och politiska skrifter från tiden 1605–1653 och femton band med hans brev från tiden 1606–juli 1636. Denna avdelning täcker i huvudsak tiden från riksdagen i Stockholm 1605 till Oxenstiernas återkomst till Sverige sommaren 1636, efter tio års vistelse på krigsskådeplatserna i Preussen och Tyskland. Avdelning II innehåller brev till Axel Oxenstierna, hittills tolv delar. Här finns brev från Gustav II Adolf och en rad nyckelpersoner inom riksstyrelsen, vidare brev från höga militärer och ledande personer inom bergsbruk, handel och finanser och inom kyrkan. Utgivningen stannade av, som sagt, 1977. Som Oxenstiernaeditionen föreligger idag framstår den som en torso, då utgivningsarbetet på sätt och vis runnit ut i sanden och utgåvan aldrig förts fram till en tydligt markerad slutpunkt.

Arkivet efter Axel Oxenstierna är Sveriges viktigaste sammanhållna källmaterial från tidig stormaktstid. Arkivet har efter rikskanslerns död mesta tiden förvarats på hans slott Tidö, innan det i två omgångar – 1848 respektive 1967 – inköptes av staten och överfördes till Riksarkivet. Trots diverse förluster och avsöndringar omfattar arkivet alltså cirka 500 arkivvolym. I Riksarkivet ingår handlingarna i två bestånd, Oxenstiernska samlingen (cirka 380 volymer) och Tidöarkivet (drygt 100 volymer). Tidöarkivet innehåller huvudsakligen kassa- och godsräkenskaper, medan rikskanslerns korrespondens och återstoden av hans omfattande kansliarkiv ingår i Oxenstiernska samlingen. För övrigt finns idag åtskilligt material också i svenska handskriftssamlingar utanför Riksarkivet, främst på KB, UUB och i Linköpings stiftsbibliotek. Brev från Oxenstierna påträffas självfallet på många håll runtom i Europa.

1. I projektet arbetar Helmut Backhaus och Per-Gunnar Ottosson från Riksarkivet och Arne Jönsson från Lunds universitet. Till projektet hör också en av Vitterhetsakademien tillsatt ledningsgrupp bestående av prof em Birger Bergh, f riksarkivarien Sven Lundkvist, f riksarkivarien Erik Norberg och prof em Göran Rystad.

Hur mycket av Oxenstiernas bevarade korrespondens är hittills utgivet? Det är förstås omöjligt att ange några exakta siffror. Så långt vi nu kan överblicka samlingarna uppskattar vi det totala antalet Oxenstiernabrev, alltså skrivelser från AO, till mellan 9 500 och 10 000. Av dessa är mellan 50 och 60 procent (drygt 5 600 brev) tryckta i AOSB I. När det gäller skrivelser till AO är vår bedömning att antalet brev publicerade i AOSB II motsvarar ungefär en sjättedel av det bevarade brevbeståndet i Oxenstiernska samlingen.

Projektet arbetar efter två linjer, dels med inventering av Oxenstiernamaterial, dels med bearbetning och utgivning av texter. Inventeringen sker med hjälp av en databas ("Oxenstiernaregistret") som utvecklats inom Riksarkivet med hjälp av programvaran FileMaker Pro. I databasen registreras handlingarna med vissa grunduppgifter (datum, ort, avsändarens eller mottagarens namn och titel/befattning, språk, handlingstyp) och med en mer eller mindre utförlig sammanfattning av innehållet (regest). Därtill kommer bland annat uppgifter om förvaringsplats, litteratur och andra källeditioner. I databasen registreras först och främst brev och andra handlingar utgångna från Oxenstierna från senare delen av rikskanslerns liv, alltså från tiden juli 1636–1654. Vi tar dessutom med brev som kompletterar AOSB I och II samt brev tryckta i andra publikationer. Databasen innehåller idag drygt 4 800 poster.²

Den andra linjen i projektets arbete är textutgivningen. Vår utgångspunkt har därvid varit att hålla olika publiceringsalternativ – bokutgåva, CD-ROM, Internet – öppna. Inom Riksarkivet har man för projektets räkning tagit fram en modell för elektronisk textmärkning som uppfyller detta krav. Modellen ansluter till en internationell märkningsstandard kallad TEI (Text Encoding Initiative) som används mer och mer inom arkivvärlden. Brevtexterna transkriberas, förses med textkritiska och historiska kommentarer och kodas, person- och ortnamn normaliserar. Dessutom skannar vi textkällorna och gör dem tillgängliga på nätet.

Utgivningen har vi börjat med en av Axel Oxenstiernas tidigaste utländska medarbetare, den holländske juristen Jan Rutgers. Han spelade en betydande roll i Sveriges kontakter med kontinenten, anlätades i olika missioner och fungerade tidvis (för att citera Nils Ahnlund) som "ett slags underkansler för utrikesärenden". Hans brev till rikskanslern är i regel skrivna på latin. Innehållet är av stort allmänpolitiskt intresse. Breven finns bevarade från åren 1615–1625, sammanlagt 185 stycken, och är nu tillgängliga på Internet.³ Brevutgivningen fortsätter med brev från en skotsk diplomat, Jakob Spens, från den svenske residenten i Schweiz, Carl Marinus, och från Johan Adler Salvius, svensk resident i Hamburg och delegat vid westfaliska fredskongressen. Dessutom är ett urval av Oxenstiernabrev 1636–1654 under arbete.

2. <http://62.20.57.212/ra/ao/startside.html>

3. http://62.20.57.212/ra/ao/Rutgers_index.html

Avslutningsvis en allmän reflexion som gäller Oxenstiernaprojektets kardinalproblem – urvalsfrågan. Med tanke på omfattningen av Axel Oxenstiernas arkiv är det helt uteslutet att ge ut rikskanslerns hela korrespondens, om man inte är beredd att skapa ett evighetsprojekt. Från början har det stått klart att vi måste begränsa arbetet och göra ett i många avseenden mycket snävt urval om vi ska kunna ro projektet i hamn. Under våra återkommande diskussioner har vi gjort följande överväganden och kommit fram till följande ståndpunkt.

Den gamla utgåvan har i hög grad varit inriktad på själva brevmaterialet, medan betänkanden, promemorior, anteckningar och liknande material från rikskanslerns löpande politiska och administrativa verksamhet i regel inte har tagits med. Även brev som behandlar enskilda ekonomiska och juridiska angelägenheter, alltså det mesta av det som rör godsförvaltningen, familjeförhållanden och släkten, lämnades åt sidan. I projektet anser vi dock att det är angeläget att förmedla en fullständig överblick över det material som härrör från rikskanslern. Det innebär att vår inventering har blivit mera omfattande än den gamla redaktionens och inkluderar för tiden efter juni 1636 samtliga Oxenstiernabrev, även de vardagliga och till synes efemära, samt anteckningar, utkast, promemorior och liknande material. Vi kan dock samtidigt konstatera att resultatet tack vare användning av ny teknik uppnås med en betydligt mindre arbetsinsats än vad den gamla redaktionen varit tvungen att räkna med. Enda sättet att publicera historiska källor var på Styffes tid att trycka böcker. Vi har idag betydligt större frihet att välja presentationsform. Samtliga Oxenstiernahandlingar kan med hjälp av databasen presenteras på en basnivå som innefattar vissa stående grunddata och mer eller mindre utförliga innehållsuppgifter (regester). Hela materialet blir på denna grundnivå åtkomligt för forskning och genom olika sökingångar lätt att hantera. Det arbetskrävande editionsarbetet kan vi sätta in mera restriktivt och reservera för sådana brev och handlingar som vi vill göra tillgängliga i fulltext. Tyngdpunkten för editionsarbetet har vi lagt på Oxenstiernas europeiska kontakter (Rutgers, Spens, Marinus, Salvius).

Projektets uppgift är som sagt att avrunda utgivningen av AOSB. Vår förhoppning är att inom den givna tidsramen kunna föra utgivningsarbetet fram till en slutpunkt som ur forskningssynpunkt kan kännas någorlunda tillfredsställande.

Mera information finns på projektets hemsida.⁴

Helmut Backhaus

4. <http://www.ra.se/ra/Oxenstierna/oxenstierna1.html>